

ระบบเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งเยอรมนี

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ลักษณะสำคัญที่สุดของระบบเศรษฐกิจและสังคมของ เยอรมนี คือการประนีประนอมระหว่างชนชั้นกรรมที่ซึ่งเกิดขึ้นใหม่จากการพัฒนาอุตสาหกรรมกับชนชั้นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ (Junkers) ซึ่งเป็นผู้ปกครองมาแต่เดิม ชนชั้นกรรมที่แม้จะมีอำนาจทาง เศรษฐกิจก็ไม่อาจรองความเป็นเจ้าทางการเมืองและวัฒนธรรมได้ สภาวการณ์ต่างจากใน อังกฤษและในฝรั่งเศสที่ระบบศักดินายกเล็ก และชนชั้นเจ้าที่ดินพิศุสสูญเสียนาน เยอรมนีจึงพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่สืบเนื่องมาจากเดิม ภายใต้ระบบศักดินายุโรป Hohenzollern แห่งปรัสเซีย ที่พวกเจ้าของที่ดินเดิมครองอำนาจ ไม่ได้พัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ระบบประชาธิปไตย เป็นการก้าวเข้าสู่สมัยใหม่ ด้วยการคงไว้ซึ่งโครงสร้างสังคมแบบเดิม ญี่ปุ่นเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกับเยอรมนี

สภาวการณ์ในเยอรมนีในตอนกลางศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างไร ชนชั้นกรรมที่จึงไม่อาจขึ้นมีอำนาจทางการเมืองได้ ?

พร้อม ๆ กับการพัฒนาอุตสาหกรรม จำนวนประชากรในเยอรมนีเพิ่มจาก 23.5 ล้าน ใน ค.ศ.1834 เป็น 41.6 ล้าน ใน ค.ศ.1873 ประชากรในชนบทไม่มีงานทำ หลังจากที่มีการปลดปล่อยชาวนาที่ติดที่ดินแล้ว พวกเขาเข้ามาทำงานในโรงงานในเมือง และระหว่าง ค.ศ.1830-1870 ประชากรของเยอรมนีถึง 2.5 ล้านก็อพยพไปตั้งรกรากในสหรัฐอเมริกา เดิมทีระบบหมู่บ้านของเยอรมนี มีผู้ไม่มีที่ดินอยู่แล้ว แต่คนเหล่านี้ยังหางานรับจ้างทำในชนบท หมู่บ้านในเยอรมนีเป็นแบบบริษัท (Corporative) ต่างกับในรัสเซียที่เป็นแบบชุมชน (communal)¹ หมายความว่าเดิมหมู่บ้านแบบเยอรมันมีหลายชนชั้นที่ไม่เท่าเทียมกัน แต่รวมอยู่ด้วยกัน เป็นการรวมกันแนวดิ่ง ทั้งนี้ เพราะว่าในเยอรมนีระบบสืบมรดกเป็นแบบที่เฉพาะลูกชายคนโตสุดเท่านั้นที่จะได้ที่ดินทั้งหมดจากบิดา (primogeniture) ลูกชายคนอื่นไม่ได้เลย ลูกชายคนอื่นจึงกลายเป็นแรงงานรับจ้างในชนบท พวกนี้คืออพยพเข้าเมืองหลังจากถูกปลดปล่อยจากชนบท และเกิดการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรม เกิดเป็นชนชั้นกรรมาชีพในเยอรมนี มีพวกที่ตก-กรที่สู้การผลิตในโรงงานไม่ได้ล้มละลาย มาร่วมชนชั้นด้วย ชนชั้นกรรมาชีพพยายามเรียกร้องที่จะ เข้ามามีส่วนมีเสียง

* ตัดตอนจากบทความด้วยประวัติศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมของ เยอรมนีในหนังสือ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเปรียบเทียบ (อยู่ระหว่างศึกษาและเขียน) ผู้เขียนขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ Eiichi Hizen แห่งคณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียว ผู้ให้ความรู้ผู้เขียนเรื่องประวัติศาสตร์เยอรมัน

ในรัฐ พวกเขาเป็นพลังผลักดันให้เกิดการปฏิวัติ 1848 ซึ่งถูกปราบด้วยกองทัพ

ชนชั้นกระฎุมพีเยอรมันมีพลังทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เพราะการขยายตัวของอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในเขตล
ไรน์แลนด์และเวสฟาเลียของรัฐปรัสเซีย นายทุนอุตสาหกรรมเหล่านี้เป็นคนเยอรมัน เช่น พวกกร็อบ บอชิกและซีเมนต์
แต่ชนชั้นกระฎุมพีเยอรมันก็ไม่ได้เหมือนชนชั้นกระฎุมพีอังกฤษหรือฝรั่งเศส พวกเขาไม่อำนาจจริง ๆ น้อยมาก เพราะการ
ที่อุตสาหกรรมพัฒนาขึ้นมาได้ในเยอรมัน ก็เพราะรัฐช่วยเหลืออยู่มาก พวกข้าราชการเป็นคนจัดตั้ง สหภาพศุลกากร
(Zollverein) เป็นคนดำเนินงานด้านนโยบายการศึกษา เป็นผู้ร่วมลงทุนในกิจการสำคัญ ๆ เช่น รถไฟและเหมือง
ถ่านหิน และสุดท้ายต่อมายัง เป็นผู้รวมเยอรมนีให้เป็นรัฐอันหนึ่งอันเดียวกันใน ค.ศ. 1871 พวกกระฎุมพีรู้สึกว่าคุณต้อง
พึ่งข้าราชการและรัฐ จึงเกิดสภาพการณ์ใหม่จากที่ปรากฏในอังกฤษและฝรั่งเศส คือเกิดการประนีประนอมกันระหว่าง
ชนชั้นกระฎุมพีกับชนชั้นเจ้าที่ดิน (junker) ซึ่งควบคุมรัฐและเป็นชนชั้นเดียวกันกับข้าราชการและทหารบก แทนที่ชน-
ชั้นกระฎุมพีจะสามารถทำการปฏิวัติประชาธิปไตยกระฎุมพีและชั้นเกล็งอำนาจ (bourgeois democratic revolu-
tion) ไปพร้อม ๆ กับที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม

การประนีประนอมเป็นผลทั้งจากความอ่อนแอของชนชั้นกระฎุมพีเยอรมันเอง และ เป็นเพราะชนชั้นนี้กลัวชนชั้น
กรรมาสีที่กำลังเกิดขึ้น และ เป็นเพราะความเข้มแข็งของชนชั้นเจ้าที่ดิน ปรัชญา และ ความคิดทางเศรษฐกิจการ-
เมืองของสำนักความคิดเยอรมันแต่เดิมมาที่เน้นความแนบสนิทเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมและรัฐ

ชนชั้นกระฎุมพีเยอรมันต้องการระบบการเมืองและสังคมที่เสรีกว่าเดิม เพื่อให้เหมาะสมและไม่ขัดขวาง เศรษฐ
กิจทุนนิยมสมัยใหม่ ต้องการให้รัฐสภามีอำนาจมากขึ้นและจำกัดอำนาจของระบอบราชการลงบ้าง แต่พวกเขาก็ไม่ต้อง
การระบอบสาธารณรัฐและไม่ต้องการระบอบสังคมนิยม ใน ค.ศ. 1848 เกิดการปฏิวัติในฝรั่งเศส และ ลูกหลานคิดต่อมา
ถึง เยอรมนี ชนชั้นกรรมาสีและหัตถกรที่กำลังล้มละลาย เป็นชนชั้นนำ ชุมชนในเมืองใหญ่ ๆ หลายแห่ง โดยเฉพาะ
เบอร์ลิน เวียนนา โคโลญ และ บาเดิน (Baden) เรียกร้องประชาธิปไตย และ รวมเยอรมนีเป็นประเทศเดียวกัน
กษัตริย์เฟรเดอริก วิลเลียมที่ 4 (Frederick William IV) แห่งปรัสเซียตั้ง ลุดอล์ฟ แคมเฮาเซน (Ludolf -
Camphausen) และ เดวิด ฮานส์มาน (David Hanseman) นักประชาธิปไตยเสรีนิยมจากไรน์แลนด์เป็นหัวหน้าคณะ
รัฐบาล แต่ทั้งสองท่านก็มิได้ริ่โครงการสร้างหรือเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลในระบอบราชการและกองทัพของปรัสเซีย อีกเพียง
6 เดือนต่อมาฝ่ายกษัตริย์และชนชั้นเจ้าที่ดินก็ตั้งตัวได้ และยกกองทัพมาปราบฝูงชน ยุติการปฏิวัติ พวกกระฎุมพีได้มี
ความตั้งใจแน่วแน่ที่จะ เปลี่ยนระบบการเมืองและสังคมของ เยอรมนีให้เป็นประชาธิปไตยกระฎุมพี ไม่แม้แต่ที่จะคิดลาย
โอกาสในสถานการณ์จลาจล ไม่พยายามเลยที่จะ เข้ามายึดคุมอำนาจรัฐโดยร่วม เป็นพันธมิตรกับกรรมกร พวกกระฎุมพี
กลัวกรรมกรมากกว่าเจ้าที่ดินและข้าราชการ เยอรมนี จึงมาถึง จุดประวัติศาสตร์ที่พอมีโอกาสบ้างที่จะ เปลี่ยนทิศทาง
แต่ก็ปฏิเสธที่จะ เปลี่ยน

ชนชั้นเจ้าที่ดินของเยอรมนี (Junker) มีลักษณะอย่างไร? ทำไมจึงยังรักษาอำนาจอยู่ได้ แม้ในช่วงที่เศรษฐกิจ
เปลี่ยนไปสู่ระบบทุนนิยม ?

ชนชั้นเจ้าที่ดินของเยอรมนี คือเจ้าของที่ดินผืนใหญ่ ส่วนใหญ่อยู่ในเยอรมันตะวันออก คือ ตะวันออกของแม่น้ำ

เอลเบ้ ต่างกับพวกชนชั้นกระฎุมพีเยอรมันซึ่งมีที่มั่นอยู่ในเยอรมันตะวันตกานเซคโรนแลนด์ เวสฟาเรีย ชนชั้นเจ้าที่ดิน สนับสนุนความคิดอนุรักษนิยม สนับสนุนระบอบศักดินายุโรปกลางทำงานอยู่ในระบอบราชการ กองทัพบกและกระทรวงการ ต่างประเทศ พวกเขาคาบคุมรัฐปรัสเซีย ชนชั้นเจ้าที่ดินของเยอรมันรักษาอำนาจอยู่ได้เพราะได้รับการสนับสนุนเต็มที่ จากชนชั้นชาวนา ชาวนาเยอรมันมีความคิดอนุรักษนิยมเหมือนกัน เป็นฐานอำนาจของเจ้าที่ดิน เพราะชาวนาเยอรมัน คือลูกชายคนโตของครอบครัวผู้ที่ได้สืบมรดก พวกเขาไม่ได้เข้าที่ดินมีที่นาของตนเองพอเพียง มีความเป็นอยู่ดี ได้รับความเคารพ ชาวนาผู้มั่งคั่งเหล่านี้เป็นเสมือนขุนนาง (aristocrat) ย่อย ๆ พวกเขาสนับสนุนชนชั้นเจ้าที่ดินที่มีที่ดินขนาดใหญ่อยู่ละแวกเดียวกัน พวกที่ยากลำบากต้องเข้าที่ดินในชนบทจากชาวนา (ผู้มั่งคั่ง) หรือ จากเจ้าที่ดิน คือ พวกลูกคนหลัง ๆ ของตระกูลชาวนา ดังที่กล่าวมาแล้ว เฉพาะพวกนี้ที่มีความคิดรุนแรง แต่ชาวนาผู้มั่งคั่งสนับสนุนชนชั้นเจ้าที่ดิน และยึดอุดมการณ์อนุรักษนิยม

คำอธิบายอีกประการหนึ่งว่า ทำไม ชนชั้นเจ้าที่ดินจึงยังรักษาอำนาจอยู่ได้ แม้ในช่วงที่เศรษฐกิจเปลี่ยนไปสู่ระบบทุนนิยมก็คือความรู้ เรื่องในการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางเกษตรของพวกชนชั้นเจ้าที่ดินเอง ในช่วงที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม ในระหว่าง ค.ศ.1840-1876 เกิดการปรับปรุงเกษตรกรรม ขนาดของฟาร์มใหญ่ขึ้น การจัดการดีขึ้น อีกทั้งการยกเลิกสิทธิของเจ้าที่ดินแบบในระบอบศักดินา หลัง ค.ศ.1848 ก็ทำให้ชนชั้นเจ้าที่ดินได้รับเงินตอบแทนจากชาวนาผู้มั่งคั่งและกรรมาชีพในชนบท โดยเฉพาะจากพวกหลัง แลกกับสิทธิที่จะเป็นคนเสรี รวมทั้งมีรายได้จากการขายธัญพืชที่เป็นสินค้าออก โดยเฉพาะขายให้อังกฤษหลังจากที่อังกฤษยกเลิกกฎหมายข้าวโพด (Corn Law) ใน ค.ศ.1846 เงินเหล่านี้พวกเจ้าที่ดินเอาไปลงทุนเป็นผู้จัดการเองเลยในเมืองแร่ถ่านหินและสังกะสี ต้มสุรา คัดไม้ และทำผ้าขนสัตว์ และลงทุนในบริษัทร่วมหุ้น (joint stock company) ในกิจการอุตสาหกรรมในภาคตะวันตก เจ้าที่ดินจึงมีฐานะเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง มีความมั่นใจในการต่อรองกับพวกกระฎุมพี พวกกระฎุมพีอุตสาหกรรมหลายคนถึงกับหันมาซื้อที่ดินทางตะวันออก และพยายามเลียนแบบพฤติกรรมของพวกเจ้าที่ดิน คือ อยากรจะเป็นพวกที่มีสัมพันธภาพเข้าข้าง กระฎุมพีบางสำนักเลยรับเอาวัฒนธรรมของเจ้าที่ดินไปด้วยเลย ชนชั้นเจ้าที่ดินจึงครองอำนาจรัฐอยู่ได้ตลอดจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 1

วัฒนธรรมของชนชาติเยอรมันแต่เดิม มาเป็นปัจจัยที่สำคัญในตัวของมันเองด้วย ที่ทำให้ชนชั้นผู้นำเดิมเจ้าที่ดินรักษาอำนาจไว้ได้และชนชั้นกระฎุมพีต้องประนีประนอม บริษัทฯและความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองของสำนักคิดเยอรมันต่างกับของอังกฤษและฝรั่งเศส ขณะที่ทางอังกฤษและฝรั่งเศส เน้นความคิดเสรีนิยม (Liberalism) และ โนม์เอียงยกย่องปัจเจกชนนิยม (individualism) ทางเยอรมันเน้นความคิดบริษัทนิยม (corporatism) และ โนม์เอียงยกย่องอินทรีย์นิยม (organism) โดยเฉพาะที่มีรัฐเป็นองค์การนำ บริษัทฯของเฮเกล เน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐและสังคม รัฐเป็นตัวแทนที่สูงที่สุดของสังคม ซึ่งรวมกันขึ้นมาตามแนวอาชีวะ การรวมแบบบริษัทหมายความว่าองค์กรแม้จะมีหลายส่วนแต่ละส่วนก็สามารถร่วมมือกันได้ เพราะมีคุณค่าหรืออุดมการณ์เดียวกัน เช่น เพื่อชุมชนเหมือนกัน หรือเพื่อชาติเหมือนกัน ส่วนลัทธิอินทรีย์นิยมก็ถือว่าการรวมเป็นชุมชนหรือสังคม ชุมชนหรือสังคม ก็คือสิ่งมีชีวิต แต่ละส่วนก็เหมือนอวัยวะแต่ละระบบ ต้องทำงานประสานกัน เพื่อให้ส่วนรวมมีชีวิตอยู่ได้และเจริญเติบโต ชัดแย้งกันไม่ได้ ต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวเหมือนสิ่งที่มีชีวิต ฉะนั้นอินทรีย์หรือบริษัทนี้ มีรัฐเป็นหัวหน้าคอยดูแลให้ทุกส่วนเข้ากันได้ และดูแลสวัสดิการของทุกส่วนให้ได้รับตามฐานะานุรูป แม้แต่ละส่วนจะไม่เท่าเทียมกัน แล้วแต่หน้าที่ของตนในอินทรีย์หรือบริษัท ในทางเศรษฐกิจรัฐปรัสเซียจึงนับถือระบอบกึ่งทฤษฎีบริษัทและอินทรีย์นิยมนี้ เข้ากับการจัดระบบการคลัง เกิดเป็นลัทธิ Cameralism ซึ่งแปลว่าห้องพระคลัง กล่าวคือเน้นให้รัฐวางแผนหาเงินเข้าคลัง และใช้จ่ายเงิน

ทางการบริหาร การบริการและดูแลสวัสดิการของประชาชน ไม่ซับซ้อนอย่างที่เห็นไปจากระบบตลาด รัฐต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการระบบเศรษฐกิจ ดังเช่นรัฐปรัสเซียสมัยพระเจ้าเฟเดอริกมหาราช (Ferdinand the great 1712-1786 ครองราชย์ 1740-1786) ได้จัดระบบสวัสดิการ ในทางปฏิบัติรัฐปรัสเซียจึงเข้ามาจัดวางแผนและร่วมลงทุนในพัฒนาการอุตสาหกรรมของเยอรมนี มากกว่าบทบาทของรัฐในอังกฤษหรือฝรั่งเศส นักคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของเยอรมันก็ถือตามแนวคิดประเพณี ในทางการเมือง ลอเรนซ์ ฟอน สไตน์ (Lorenz von Stein 1815-1890) เสนอว่ารัฐสามารถรวมผลประโยชน์และคุณค่าของทุกส่วนของประชาชน รัฐจะปล่อยให้ชนชั้นต่าง ๆ ชัดแย้งกันและ จะปล่อยให้ชนชั้นหนึ่งใด เข้ายึดรัฐเพื่อผลประโยชน์เฉพาะชนชั้นนั้นไม่ได้ รัฐควรทำการปฏิรูปเสียเอง ผลาผลประโยชน์ทุกฝ่าย สไตน์ ได้เสนอความคิด "ราชาธิปไตยแห่งสังคม" (social monarchy)² ที่กษัตริย์จะจัดบริหารแก้ปัญหาสังคมหมดไปได้ คือให้ราชวงศ์ Hohenzollern เป็นกษัตริย์ของทุกชนชั้น ที่จะประสานร่วมมือกัน รัฐธรรมนูญแห่งจักรวรรดิเยอรมัน 1871 ก็เขียนขึ้นตามความคิดของสไตน์ นักคิดทางเศรษฐกิจกลุ่มที่ เรียกกันว่า "สำนักประวัติศาสตร์เยอรมัน (the German Historical School)" อันประกอบด้วย คาร์ล รอดเบิร์ตัส (Karl Rodbertus 1805-1875) กุสตาฟ ชมอลเลอร์ (Gustav Schmoller 1838-1917) และ ออดอล์ฟ แวกเนอร์ (Adolf Wagner 1835-1917) ฯลฯ³ ก็เสนอความคิดการปฏิรูปจากเบื้องบนเช่นเดียวกับ สไตน์ แวกเนอร์ เสนอว่าถ้าการปฏิรูปมาจากเบื้องบนแล้วจะหายเร็วมากที่สุด และกระทบกระทั่งลักษณะอันหรือของรัฐน้อยที่สุดขณะที่ทำการเปลี่ยนแปลงจากข้างล่างอันเนื่องมาจากการขัดแย้งกันของสังคม ทำลายโครงสร้างของระบบสังคมเสียทีเดียว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางอุดมการณ์จึงเป็นคุณลักษณะที่ดี ดังที่เป็นสภาพของเยอรมนีก่อนพัฒนาอุตสาหกรรม⁴ ในทัศนะของนักคิดสำนักประวัติศาสตร์เยอรมัน ชุมชนหรือสังคมแบบบริษัท (corporative) เป็นสังคมอุดมคติต้องรักษาไว้ให้ได้แม้ว่าต้องใช้ความพยายามมากเพียงใดก็ตาม พวกนี้เห็นปัญหาที่เกิดจากชาวนาไร้ที่ดินเดินหางเข้าเมือง กลายเป็นกรรมกรอุตสาหกรรม แม้แก้ปัญหาในชนบทลงไปได้ ก็ก่อให้เกิดปัญหาลักษณะใหม่ขึ้นมา พวกสำนักประวัติศาสตร์เสนอให้รวมชนชั้นกรรมกรเข้าในสังคมเยอรมันโดยการให้สวัสดิการ (จากรัฐ) ความคิดนี้เป็นรากของลัทธิสังคมนิยมแห่งรัฐ (state socialism) หรือ สังคมนิยมแห่งชาติ (national socialism) ซึ่งคือลัทธิบิสมาร์ค (Otton von Bismark 1815-1898) และ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler 1889-1945) นั่นเอง

ความคิดเดิมของคนเยอรมันเรื่องชุมชนเยอรมันเป็นประชาชนเดียวกัน (volk) ก็คือความคิดเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนเยอรมัน จะเป็นระดับหมู่บ้าน ระดับสมาคมช่างฝีมือ (guild) หรือระดับรัฐก็ได้ ความคิดนี้สนับสนุนอุดมการณ์ บริษัทนิยมและอันทรีนิยม ความคิด volk ตรงข้ามกับ ความคิดปัจเจกชนนิยม (individualism) ซึ่งเป็นแบบกลไก (mechanical) กลไกตรงข้ามกับอันทรี ชุมชนและสังคมเยอรมันแนบแน่นกันสนิท ปราศจากความขัดแย้ง และเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ (แบบสิ่งมีชีวิต) นี่คือนิยามวัฒนธรรมเดิมแห่งเยอรมนี ซึ่งไม่เหมือนความคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยที่เกิดจากการปฏิวัติฝรั่งเศส วัฒนธรรมเดิมนั้นส่งเสริมความเข้มแข็งของชนชั้นผู้นำเดิม ซึ่งครองกลไกรัฐ และมีส่วนมากที่ทำให้ชนชั้นกรรมกรที่เยอรมันต้องยอมประนีประนอม ยอมรับความเหนือกว่าของพวกเขาเจ้าที่ดินในเรื่องอำนาจรัฐและวัฒนธรรม และยอมรับบทบาทของตัวเองเฉพาะความเป็นเจ้าด้านเศรษฐกิจ

นักวิชาการหลายท่านได้ตั้งทฤษฎีจากกรณีพิเศษของระบบเศรษฐกิจและการเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งเยอรมนี ใคร่ขอยกมากล่าว 2 ท่านที่สำคัญ คือศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัย Bielefeld ฮาน-อูลริช เวเลอร์ (Hans Ulrich Wehler 1931-) และศาสตราจารย์ บาร์ริงตัน มัวร์ (Barrington Moore Jr. 1913-) แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด

ศาสตราจารย์ ฮาน-อูลริช เวเลอร์ เรียกระบบเศรษฐกิจการเมืองของเยอรมนีว่า Bonapartism มีในภาพที่มาร์กซ์ใช้อธิบายระบบของพระเจ้า نابโเลียนที่ 3 ในบทความ Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte (1852) ระบบ Bonapartism เป็นระบบเผด็จการ (authoritarian) ที่เกิดในระบอบแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรม อันเป็นช่วงเวลาซึ่งชนชั้นนำที่ดำรงอยู่มาก่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมยังคงสามารถแสดงพลังได้ชนชั้นกรรมาชีพกำลังก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ขณะเดียวกันก็ถูกคุกคามจากข้างล่าง โดยขบวนการกรรมาชีพในเยอรมนี คือการกบฏกษัตริย์นโปเลียนในการปฏิวัติ 1848 เวเลอร์เห็นว่า การกล่าวถึงเกิดสภาวะคล้อยภาพระหว่างชนชั้นต่าง ๆ นั้น ทำให้เข้าใจผิดได้ ที่จริงคือโครงสร้างอำนาจแบบเดิมซึ่งมีพื้นฐานจากที่ดินกำลังถูกทำลาย แต่ชนชั้นกรรมาชีพกลับกลายเป็นผู้คุมทิศทางสังคม เลยเข้าประนีประนอมอย่างเต็มที่กับอำนาจเดิม ปฏิเสธที่จะใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรงในสภาวการณ์นั้น ซึ่งไม่มีความแน่นอน เป็นโอกาสพิเศษที่เปิดให้กบฏการเมืองที่มีบารมี (charismatic) เข้ามาขึ้นนโยบายทำให้เกิดเสถียรภาพ โดยเป็นตัวแทนทำให้กับชนชั้นฝ่ายปกครองทั้งหลาย (ทั้งชนชั้นนำเดิมและชนชั้นกรรมาชีพ) โดยการใช้อำนาจการให้เหมาะสมกับเวลา จากตัวอย่างประวัติศาสตร์ มาตรการเหล่านี้คือการผสมผสานของการประนีประนอมอย่างจำกัด เช่น ยอมให้สิทธิเลือกตั้ง สวัสดิการ ฯลฯ ขณะเดียวกันก็ปราบและปราบผู้ต่อต้าน และมักจะปิดแรงดันจากภายในประเทศให้ไปออกทางด้านระหว่างประเทศ เช่น ใช้นโยบายสงครามหรือจักรวรรดินิยม ด้วยวิธีนี้เวลาที่มีการออกเสียงประชามติ รัฐบาลก็จะได้เสียงมากมาย ด้วยวิธีนี้ชนชั้นนำจากยุคก่อนอุตสาหกรรมสามารถยึดชีวิตและฐานะของตนต่อไปได้ในสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย เวเลอร์เห็นว่า สภาพการณ์นี้ คือ การต่อสู้อย่างเข้าตาจนของระบบเดิม ต่อต้านผลกระทบทางสังคมและการเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมของเยอรมนี⁵

ส่วนศาสตราจารย์ บาร์ริงตัน มัวร์ มีความเห็นว่า ระบบแบบเยอรมนีนี้ เกิดในประเทศที่ขณะกำลังพัฒนาทุนนิยมก็ยังมีสาขาเกษตรกรรมที่ให้ประโยชน์ ชนชั้นเจ้าที่ดินจึงยังคงมีอำนาจและใช้ความสัมพันธ์แบบเดิม เพื่อควบคุมชาวนาในระบอบชนชั้นเจ้าที่ดินต้องพึ่งระบบศักดินาซึ่งควบคุมระบอบราชการส่วนกลางที่เข้มแข็ง และในระยะต่อมามีชนชั้นกรรมาชีพที่มาร่วมปกครองด้วย ชนชั้นกรรมาชีพในระบอบนี้อ่อนแอ จึงไม่อาจปกครองได้ด้วยตนเอง ต้องพึ่งชนชั้นเจ้าที่ดินและระบอบราชการที่มีอำนาจมากของกษัตริย์ แต่เมื่ออ่อนแอก็เข้มแข็งพอที่ชนชั้นนำเดิมเอาเป็นพันธมิตรทางการเมือง อีกทั้งชนชั้นชาวนาต้องไม่หัวรุนแรง คือไม่เหมือนกับชาวนารุสเซียหรือชาวนาจีน เพราะถ้าชาวนาหัวรุนแรงมากระบอบอาจควบคุมชาวนาไม่อยู่ มัวร์เห็นว่าระบบนี้ใช้ควบคุมชาวนาและโอนทรัพยากรออกจากชนบท แม้ว่าอาจอ้างว่าทำเพื่อชาวนา อ้างว่าจะรักษาสังคมเก่าก่อนการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่มัวร์ระบุว่าเป็นการอ้างไปอย่างนั้นเอง ในระบอบนี้จะเกิดการปฏิวัติทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างสงบจากเบื้องบน โดยพยายามรักษาโครงสร้างสังคมเดิมไว้มากที่สุดขณะที่พัฒนาเป็นสมัยใหม่ รัฐจะช่วยเหลือสร้างกิจการอุตสาหกรรมโดยเป็นผู้ทำการสะสมทุนขั้นแรกเริ่ม (primitive accumulation of capital) และจัดการให้กรรมาชีพไม่ประท้วงหรือก่อปัญหาใด ๆ

มัวร์คิดว่าระบบแบบนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในอังกฤษ เพราะที่นั่นระบอบราชการส่วนกลางและมาตรการปราบประชาชนไม่เข้มแข็งเท่า และการพัฒนาอุตสาหกรรมก็เกิดขึ้นก่อน ที่นั่นพวกกรรมาชีพไม่จำเป็นต้องพึ่งกษัตริย์หรือชนชั้นเจ้าที่ดินในการพัฒนาอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็ไม่เกิดขึ้นอินเดีย เพราะว่าพวกฮินดูแตกออกเป็นหลายวรรณะ ชนชั้น และชนชาติ นโยบายที่จะทำให้ฝ่ายหนึ่งชอบ อีกฝ่ายก็ถูกกระทบไม่ชอบ มัวร์ยังกล่าวอีกด้วยว่าระบบแบบเยอรมนีก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ ถ้าทำให้ประชาชนคนธรรมดาทั้งหลายชอบและรับเป็นเรื่องสามัญธรรมดา นั่นก็คือก่อตั้งระบบฟาสซิสต์ (Fascism) ขึ้นนั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่งในทัศนะของมัวร์ ฟาสซิสต์ คือ "ความพยายามที่จะทำให้ระบบปฏิกริยาและอนุรักษ์นิยมเป็นของขึ้นชอบของคนทั่วไปและเป็นเรื่องสามัญธรรมดา"⁶

เชิงอรรถ

- ¹ความคิดนี้เสนอโดยนักวิชาการ ออกัส ฟอน แฮกเทาส์ (August Von Haxthausen, 1792-1866)
- ²Martin Kitchen, The Political Economy of Germany 1815-1914 (Montreal : McGill-Queen's University Press, 1978) pp.77-78.
- ³Max Weber (1864-1920) อยู่านสำนักนี้เหมือนกัน แต่ไม่ชัดเจนสำคัญของสำนัก เขายูที่ร้ชอบ เพราะว่าเขาต้องการทำที่เยอรมนีเป็นประชาธิปไตย
- ⁴Kenneth D.Barkin, The Controversy over German Industrialization 1890-1902 (Chicago : The University of Chicago Press, 1970) p.145.
- ⁵Hans-Ulrich Wehler, The German Empire 1871-1918 (Warwichshire : Berg Publishers, 1985) pp.57-58.
- ⁶Barrington Moore, Social Origins of Dictatorship and Democracy (Harmondsworth : Penquin, 1966) Chapter VIII Revolution from Above and Fascism, pp.433-452, especially p.447

